

УДК 378.011.3-051:7.071(477.52/.6)

Г. Е. Овчаренко

СИСТЕМА МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ СХІДНОУКРАЇНСЬКОГО РЕГІОНУ

В останні роки відбуваються принципові зміни у суспільній свідомості, які обумовлені соціальними, політичними та економічними перетвореннями. Зростає значення мистецької освіти, в основу якої покладено принципи гуманізму, демократизму, єдності загальнолюдських і національних цінностей.

Особливої уваги до мистецтва вимагає сьогодення. Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується зміною її концептуальних засад та утвердженням замість застарілого «знанневого» підходу нового, особистісно орієнтованого, за якого у центр освітньої системи ставиться не накопичення людиною якомога більшого обсягу різноманітних знань, а забезпечення гармонійного співвідношення її особистісних, професійних і творчих якостей, розвиток її неповторної індивідуальності та самостійності у розв'язанні життєвих проблем [1, с. 3].

В останні десятиліття у вітчизняній науці приділяється велика увага проблемам художньої освіти. З'явилося багато досліджень, в яких висвітлюються різноманітні аспекти з питань виконавської майстерності, хореографії, образотворчого мистецтва. Це праці О. Бурлі, Л. Гарбузенко, Н. Згурської, О. Деркач, Е. Економової, Я. Сверлюка, О. Слепцової, Т. Смирнової, О. Таранцевої, О. Ткачука, О. Хлебнікової, О. Цвігун та інші.

Закономірно, що художня освіта розглядається в числі важливих напрямів культурної політики Української держави.

В освітньо-виховній галузі, яка переживає сьогодні складні процеси перетворення, музична освіта набуває великого соціального значення. Адже в час, коли з особливою гостротою стоїть проблема духовного відродження суспільства, музичне мистецтво вирішує завдання гуманізації виховання.

В останні роки помітно зростає інтерес науковців до вивчення історії музичної освіти в Україні (С. Ю. Бакай, Т. Л. Гавриленко, Т. А. Грищенко, В. А. Кузьмічова, І. А. Ларіна, О. В. Михайличенко, О. В. Овчарук, А. І. Омельченко, Л. Й. Проців, Т. П. Танько, О. А. Цвігун, К. І. Шамаєва, В. Ф. Черкасов й ін.).

У контексті сучасних процесів гуманізації і гуманітаризації освіти особливого значення набуває дослідження регіональних особливостей формування музичної культури й освіти як явищ, що мають порівняльний і взаємозалежний характер і в сукупності відтворюють цілісність вітчизняного та світового музичного мистецтва як феномену людської культури. Зазначимо, що за останні роки значно зросла увага до

вивчення історії музичної освіти в різних регіонах України. З'явилися ряд досліджень, які розглядають питання розвитку музичної освіти на Поділлі (Л.Бовсунівська), Галичині (О. Поясик), Буковині (Я. Мельничук), Закарпатті (О. Юрош).

Мета цієї статті полягає в тому, щоб розглянути функціонування системи мистецької освіти Східноукраїнського регіону.

Східноукраїнський регіон є невід'ємною частиною країни і в той же час відрізняється від інших її регіонів специфікою економічного, політичного і культурного розвитку.

Як відзначає М.О. Шульга, практично в кожній державі одна частина території помітно відрізняється від інших частин. Ці відмінності стосуються природно-кліматичних умов життєдіяльності, історії, етнічного складу населення, мови, культури, релігії та інших природних та суспільно-історичних факторів. Взаємодія цих факторів набуває інтегративного, системного характеру і призводить до формування якісної своєрідності даної території [2, с. 4].

Регіональне в наш час є умовою і фактором реалізації загальних принципів функціонування та розвитку всіх сфер суспільного життя, в тому числі освіти [3, с. 10].

Регіон – поняття міждисциплінарне. В соціологічній літературі під «регіоном» розуміють територіально диференційовану спільноту людей. Регіон є не тільки економічним простором, але й постає як простір певної соціальної структури, організації влади та культурних традицій. У регіональному середовищі виникають певні рамкові умови для способу життя мешканців регіону [4, с. 5].

Наступні соціальні та географічні чинники дозволяють розглядати Донецьку та Луганську області як єдиний Східноукраїнський регіон: природно-географічні, соціально-географічні, соціально-демографічні, соціально-економічні, історичні та культурологічні.

Виділення Східноукраїнського регіону дозволяє розглянути його як конкретне соціальне середовище, в якому відбувається соціалізація та індивідуалізація особистості, як певну сукупність умов та засобів вирішення завдань освіти, як «поле», на якому функціонує система загальної та професійної освіти, як єдиний освітній простір [3, с. 11].

Як вважає Л.Ц.Ваховський, регіональне історико-педагогічне дослідження можна визначити як вивчення історико-педагогічних явищ або процесів у чітко виділених просторових і часових рамках, що втілюють у собі соціокультурну й освітню специфіку конкретного історичного ландшафту – «локусу» або регіону. При цьому слід урахувати, що регіон – це не лише територія, а й унікальна комбінація культурних, економічних, екологічних, політичних, соціальних ознак, що створюють певну духовну спільність [5, с. 16-17].

Питання організації освіти у Східноукраїнському регіоні в різні періоди ХХ століття розглядалися в роботах О.Неживого, О.Александрової, Б. Локотоша, колективу авторів під

керівництвом І. Прокопенка. Найбільш сучасним та ґрунтовним є дослідження В. Курила.

Зробимо короткий історичний екскурс щодо становлення системи культурно-мистецької освіти в Україні.

Ще у ХІХ ст. в Україні діяла ціла мережа приватних музичних і художніх шкіл, а також навчальних закладів при мистецьких товариствах, патронуваних державою. Найрозгалуженішу мережу таких шкіл мало Імператорське Російське музичне товариство, а в Галичині, що входила до Австро-Угорської імперії – Галицьке музичне товариство.

Ці музичні школи та училища фінансувалися частково з державної скарбниці, але широко залучали приватні пожертви, оплату за навчання, доходи від комерційної діяльності (в підсумку, частка державного фінансування в їхньому бюджеті рідко перевищувала 30-40%).

Упродовж короткого існування Української Народної Республіки (1917-1920) було розпочато нові масштабні проекти з розбудови національної мистецької освіти. У 1917 році створено Українську державну академію мистецтв, що готувала професійних художників і скульпторів, а в 1918 році – Музично-драматичний інститут, який пізніше, в радянські часи, було розділено на консерваторію й театральний інститут, котрі донині існують, хоча й зі зміненими назвами та структурою.

В радянські часи було ліквідовано приватну мистецьку освіту, а всі мистецькі освітні заклади – націоналізовано. Збереглися хіба що приватні вчителі музики. Навчання (безкоштовне) здійснювалося за уніфікованими програмами, затвердженими державою. З іншого боку, гарантоване бюджетне фінансування мистецьких навчальних закладів забезпечувало їм стабільність існування.

Система мистецької освіти (мережа навчальних закладів, програми, викладацькі школи), що сформувалися в радянський період, була успадкована незалежною Україною. Її основні ланки, дещо змінені, функціонують і донині.

Початкова мистецька освіта. Включає заклади позашкільної мистецької освіти, школи естетичного виховання (музичні, художні, багатопрофільні школи мистецтв), музичні, художні й театральні студії. Фінансування цих закладів здійснюється з двох джерел – з місцевих бюджетів та за рахунок оплати за навчання. Рівень оплати – невисокий, щоб зберегти цю освіту доступною для родин із невисокими доходами.

У Донецькій області на сьогодні працює 43 дитячі музичні школи, 51 дитяча школа мистецтв, 5 дитячих художніх шкіл.

У Луганській області функціонує 53 дитячі школи мистецтв, 19 дитячих музичних шкіл, 7 дитячих художніх шкіл.

Треба зазначити, що вплив дитячих шкіл естетичного виховання на розвиток соціокультурної сфери досить значний. В кінці ХХ століття, як і в попередній період існування, так і сьогодні, їхня концертно-виконавська діяльність, яка є органічною часткою навчально-виховного

процесу (творчих колективів, що склалися з учнів цих навчальних закладів цільової професійної мистецької спрямованості), ставила за мету залучення до занять музичним мистецтвом широкого кола дітей через навчання гри на музичних інструментах – широке естетичне виховання молоді через особисту «професійну» діяльність.

Творчість є центральним пунктом діяльності дитячих шкіл естетичного виховання. Затверджене Міністерством культури України у 1992 році Положення про дитячі школи естетичного виховання, основним завданням цих закладів визначало «цілеспрямоване навчання громадян різним видам мистецтв» [6]. Ставлячи за мету створення максимально сприятливих умов для реалізації права громадян на вільний розвиток творчих здібностей, мистецькі позашкільні навчальні заклади виконують головне завдання – естетичне виховання дітей і юнацтва. Громадська думка вважає цей напрям пріоритетним для розвитку України. Своєю діяльністю школи забезпечують здійснення державних гарантій естетичного виховання громадян через доступність надбань вітчизняної і світової музичної культури, закладають фундамент підготовки до занять художньою творчістю, а для більш обдарованих дітей – до вибору професії в галузі мистецтва і культури [7, с. 52-53].

Вивчення організації навчального процесу в цих закладах освіти дає підстави стверджувати, що їм притаманна систематичність та послідовність формуючих впливів, що виключає спонтанність. Це обумовлюється чіткою організацією педагогічного процесу на підставі навчальних планів і програм. Поєднання групових та індивідуальних занять, при переважній більшості останніх, дозволяє максимально врахувати індивідуальні здібності, нахили кожної особистості.

Врахування цими позашкільними навчальними закладами фізіології людини (раннє становлення дитини) забезпечує оволодіння в ранньому віці технологією гри на музичному інструменті, опанування мистецької професії на рівні вимог академічного мистецтва, формування художнього смаку, сприйняття високого мистецтва як еталона краси, який протидіє низькопробній продукції масової культури.

Наявність великої кількості позашкільних мистецьких закладів освіти у Східноукраїнському регіоні забезпечує можливість масового охоплення початковою загальною мистецькою освітою дітей шкільного віку з урахуванням їхніх здібностей та творчих нахилів.

Середня спеціальна культурно-мистецька освіта (ВНЗ I-II рівня акредитації). Вона має на меті передусім підготовку фахових кадрів для закладів позашкільної мистецької освіти, мистецьких студій. Представлена переважно училищами та коледжами музичного та образотворчого профілю, а також багатопрофільними училищами культури. Фінансування цих закладів здійснюється з місцевих бюджетів.

У Донецькій області функціонує 7 таких закладів. Це – Артемівське музичне училище ім. І. Карабиця, Донецьке музичне училище, Дзержинське музичне училище, Маріупольське музичне

училище, Донецьке училище культури, Донецьке художнє училище, Шахтарський кінотехнікум.

У Луганській області – 2. Северодонецьке музичне училище ім. С.С. Прокоф'єва створене 1-го червня 1966 року, яке сьогодні є вищим навчальним закладом першого рівня акредитації і готує молодших спеціалістів зі спеціальності «Музичне мистецтво» за різними спеціалізаціями та Луганський коледж культури і мистецтв створений у 1997 році на базі трьох установ Міністерства культури України: училища культури, музичного та художнього. (З 2012 року Коледж став структурним підрозділом Луганської державної академії культури і мистецтв.)

Всі ВНЗ I-II рівня акредитації Донецької та Луганської областей – це сучасні заклади з розвиненою матеріальною та науково-методичною базою, що мають усі необхідні умови не тільки для одержання мистецьких спеціальностей, але й надають повноцінні знання та вагому підставу для продовження навчання у ВНЗ III-IV рівнів акредитації.

Вища культурно-мистецька освіта (ВНЗ III-IV рівня акредитації). Її місія – підготовка кваліфікованих професійних творчих працівників для галузі культури (музикантів-виконавців, композиторів, скульпторів, дизайнерів, архітекторів, акторів та режисерів театру, кіно й телебачення, кінооператорів, мистецтвознавців, музикознавців, фахівців з менеджменту культури, бібліотечних працівників тощо). У Східноукраїнському регіоні функціонує 3 таких заклади. Це Донецька державна музична академія імені С.С. Прокоф'єва, яка була створена 15.05.1991 року за Наказом Міністерства культури Української РСР № 109 від 27. 05. 1991 року на базі Донецького музично-педагогічного інституту, заснованого 16.05.1968 року (Наказ Міністерства культури Української РСР № 302 від 06.06.1968 року) на державній формі власності і підпорядкована Міністерству культури і мистецтв України. Основними напрямками діяльності академії є: підготовка згідно з державними замовленнями і договірними зобов'язаннями висококваліфікованих фахівців для музичної культури; підготовка та атестація наукових, науково-педагогічних кадрів; науково-дослідницька робота; підвищення кваліфікації, перепідготовка кадрів; культурно-освітня, методична, видавнича, фінансово-господарська; здійснення зовнішніх зв'язків.

Інститут культури і мистецтв Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, який було засновано 16 березня 2000 року наказом Міністерства освіти і науки України №51 на базі факультету музики, має багаторічні професійні і творчі традиції. Сьогодні Інститут є одним із провідних навчальних закладів, який здійснює підготовку спеціалістів всіх освітньо-кваліфікаційних рівнів та забезпечує багатопрофільну підготовку фахівців у художньо-педагогічній, художній та культурно-просвітницькій галузях. З 2000 року

в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка здійснюється підготовка фахівців за спеціальності «дизайн».

Діяльність Луганської державної академії культури і мистецтв (з 2002 по 2012 роки Луганський державний інститут культури і мистецтв) зорієнтована на створення, впровадження і підтримку системи якості мистецької вищої освіти Східноукраїнського регіону.

Слід відзначити, що діяльність вишів регіону зберігає кращі традиції світових та вітчизняних мистецьких шкіл, а також прагне до створення нових моделей і технологій у даному напрямку.

Таким чином, система організації мистецької освіти в Східноукраїнському регіоні, як і в Україні в цілому, дозволяє дотримуватись єдиних критеріїв до її якості, оскільки єдині і випробувані часом навчальні плани та програми забезпечують цілісний підхід передусім до якості підготовки фахівця-митця. Повністю виправдала себе система творчих майстерень та виконавських шкіл, що очолюється видатними діячами, і які у повній мірі взяли на себе відповідальність за якість підготовки молодого митця. Як наслідок – не лише випускники, а й учні і студенти постійно виборюють на найпрестижніших міжнародних мистецьких конкурсах, фестивалях, виставках нагороду найвищого гатунку, кожного разу доводячи високий рівень і значний потенціал національного мистецтва.

При подальшій розробці теми, запропонованій у статті, актуальним буде більш ретельно розглянути діяльність освітніх закладів мистецтв Східноукраїнського регіону за їх художніми напрямками.

Список використаної літератури

- 1. Рудницька О. П.** Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
- 2. Шульга М. О.** Проблеми формування державної регіональної політики //Регіональна політика України: концептуальні засади, історія, перспективи : Міжнар. наук.-практ.конф., 10-11 листоп. 1994 р. – К., 1995.
- 3. Курило В. С.** Освіта та педагогічна думка Східноукраїнського регіону у ХХ столітті. – Луганськ : ЛДПУ 2000. – 460с.
- 4. Регіональна політика України: концептуальні засади, історія, перспективи : Міжнар. наук.-практ.конф.,10-11 листоп. 1994 р. – К.,1995.**
- 5. Ваховський Л. Ц.** Конструювання методології регіонального історико-педагогічного дослідження // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – Л. : Вид-во ЛНУ, 2006. – № 19(114). – Ч. 1. – С. 16-21.
- 6. Наказ** Міністерства України від 22.10.1992 р. №239.
- 7. Глушук Т. В.** Діяльність дитячих музичних навчальних закладів в соціокультурному просторі сучасної України. Мистецька освіта в Україні: традиції, сучасність, перспективи. Збірник тезів за матеріалами Третьої Всеукраїнської науково-практичної конференції (Луганськ, 31 березня – 2 квітня 2005 р). – Луганськ : «Віртуальна реальність», 2005 – 364 с.

Овчаренко Г. Е. Система мистецької освіти Східноукраїнського регіону

У статті розглядається сучасний етап розвитку мистецької освіти, визначається її соціальне значення. Зазначається, що за останні роки значно зросла увага до вивчення історії мистецької освіти в різних регіонах України, визначаються особливості Східноукраїнського регіону. Розглядається початкова мистецька освіта, середня спеціальна (ВНЗ I-II рівня акредитації) та вища культурно-мистецька освіта (ВНЗ III-IV рівня акредитації) Донецької та Луганської областей.

Ключові слова: Східноукраїнський регіон, початкова мистецька освіта, середня спеціальна культурно-мистецька освіта (ВНЗ I-II рівня акредитації), вища культурно-мистецька освіта (ВНЗ III-IV рівня акредитації)

Овчаренко А. Э. Система художественного образования Восточно-украинского региона

В статье рассматривается современный этап развития художественного образования, определяется его социальное значение. Отмечается, что за последние годы значительно выросло внимание к изучению истории художественного образования в различных регионах Украины, определяются особенности Восточно-украинского региона. Рассматривается начальное художественное образование, среднее специальное (ВУЗы I-II уровня аккредитации) и высшее культурно-художественное образование (ВУЗы III-IV уровня аккредитации) Донецкой и Луганской областей.

Ключевые слова: Восточно-украинский регион, начальное художественное образование, среднее специальное культурно-художественное образование (ВУЗы I-II уровня аккредитации), высшее культурно-художественное образование (ВУЗы III-IV уровня аккредитации)

Ovcharenko G. A. System of Art Education of the East-Ukrainian Region

The article discusses the current stage of development of art education which is determined by its social value. It is noted that in recent years the attention has been increased attention to the study of the history of art education in various regions of Ukraine the specifications of East Ukrainian region are defined, which are shown in the specific economic, political and cultural development. In the XIX century. in Ukraine there was a network of private music and art schools, as well as educational institutions at the Art Association of the state-controlled. The private art education in Soviet times was abolished and all the national institutions of education in the arts. System of art education (network of educational institutions, programs, art schools), which were formed during the Soviet period, was inherited by the independent Ukraine. With a few changes it works now.

Elementary art education. Includes non-school arts education institutions, schools of aesthetic education, children's art schools. In the Donetsk region, there are currently 99 such institutions in Luhansk – 79. The large number of non-school arts education institutions in East-Ukrainian region allows students to get an art education because of their abilities and creative inclinations. Secondary special cultural and artistic education (universities of I-II levels of accreditation). Presented by the school culture, college musical and artistic profile. There seven agencies in the Donetsk region, in Luhansk – 2.

Higher cultural and artistic education (universities of III-IV accreditation levels).

In East-Ukrainian region operates three such institutions.

Key words: East-Ukrainian region, elementary art education, secondary special cultural and artistic education (universities of I-II accreditation level), the highest cultural and artistic education (universities of III-IV accreditation levels)

Стаття надійшла до редакції 27.02.2013 р.

Прийнята до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – д-р пед. наук, проф. Лобода С. М.

УДК 371.13:78

Л. І. Паньків

МЕТОДИЧНІ НАПРЯМКИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАУРОЧНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ

Сучасний етап розвитку освіти визначає стратегічними завданнями школи виховання гармонійної особистості учня, розвиток його індивідуальності, творчих здібностей, самостійного мислення, формування духовного світу. Такі пріоритети підсилюють значення предметів художньо-естетичного циклу у навчально-виховному процесі. Адже, саме з мистецтвом пов'язані перспективи гуманізації освіти, ствердження нових ідеалів розвитку духовної культури суб'єкта навчання.

Залучення учнів до спілкування з мистецтвом відкриває широкі можливості розвитку творчих здібностей дітей, активізує емоційно-чуттєву сферу пізнання навколишнього світу та прагнення до самореалізації в художній діяльності. Однак, кількість годин, відведених навчальним планом на предмети художньої культури, мистецтва, музики та ін., обмежує можливості творчої діяльності учнів, ускладнює врахування індивідуальних запитів дітей. Велику роль у вирішенні